

IBN HOJIBNING AL-KOFIYA ASARIDA MANSUBOTLARNING AMALIY QO‘LLANISHI: ZAMONAVIY ARAB TILSHUNOSLIGI NUQTAYI NAZARIDAN

<https://doi.org/10.70728/conf.v2.i03.025>

Muhammad Yusuf Abdurahmonov

(Magistr, Sharqshunoslik: Arab Filologiyasi, Lingvistika, Arab Tili)

Mustaqil tadqiqotchi

Email (muhammadyusufabdurahmonov1997@gmail.com)

Annotatsiya Mazkur tezisda Ibn Hojibning *al-Kofiya* asarida mansubotlar (nasb holatidagi so‘zlar)ning amaliy qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Mansubotlar arab tilida fe‘l, ism va harflar bilan bog‘liq sintaktik munosabatlarda muhim rol o‘ynaydi. Tezisda mansubotlarning amaliy qo‘llanishi misollar orqali yoritilib, ularning zamonaviy tilshunoslikdagi ahamiyati ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: Ibn Hojib, al-Kofiya, mansubot, amaliy qo‘llanish, arab tilining nahvi, tilshunoslik.

Annotation This thesis analyzes the practical application of mansubāt (accusative case words) in Ibn Hājib’s *al-Kāfiya*. Mansubāt play a central role in syntactic relations involving verbs, nouns, and particles in Arabic. The thesis illustrates their application through examples and highlights their significance from the perspective of modern Arabic linguistics.

Keywords: Ibn Hājib, al-Kāfiya, mansubāt, practical application, Arabic grammar, linguistics.

1. Kirish

Arab tilining nahviy grammatikasi so‘zlarning o‘zaro munosabatini tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, mansubotlar bu tizimning markaziy elementlaridan biridir. Mansubotlar fe‘l, ism yoki harf amiliga bo‘ysunib, o‘z shaklini o‘zgartiradi va shu orqali sintaktik munosabatlarni aniqlaydi. Ibn Hojibning *al-Kofiya* asari bu hodisani nazariy va amaliy jihatdan mukammal yoritadi.

Tezisning maqsadi – mansubotlarning amaliy qo‘llanilishini tahlil qilish, ularni zamonaviy arab tilshunosligi nuqtai nazaridan baholash va lingvistik tadqiqotlarda qo‘llash imkoniyatlarini ko‘rsatishdir.

2. Mansubot tushunchasi va amaliy qo‘llanilishi

Mansubotlar arab tilida nasb holati bilan ifodalanadi va ularni aniqlash amil–ma’mul tamoyiliga asoslanadi:

- **Amil** – so‘zning boshqaruvchi elementi (fe‘l yoki harf)

- **Ma'mul** – amil ta'sirida bo'lgan so'z, ya'ni mansub holatdagi so'z

Misol:

رأيت زيداً – fe'l “رأيت” amil, “زيداً” esa ma'mul (mansub).

Mansubotlar faqat morfologik hodisa emas, balki sintaktik va semantik munosabatning markaziy elementi hisoblanadi. Ularning amaliy qo'llanishi asosan:

1. **Fe'l bilan bog'liq mansubotlar** – maf'ul bih, mansub sifatida fe'l ta'sirida bo'lgan so'zlar.
2. **Ism bilan bog'liq mansubotlar** – hal, tamyiz, mustasno kabi holatlar.
3. **Harf orqali bog'liq mansubotlar** – inna, anna va boshqa bog'lovchi harflar ta'siridagi so'zlar.

3. Zamonaviy tilshunoslik nuqtai nazaridan

Zamonaviy arab tilshunosligi mansubotlarni **dependensiya grammatikasi**, **valentlik nazariyasi** va sintaktik tahlil usullari bilan solishtiradi.

- **Dependensiya grammatikasi** – so'zlar o'rtasidagi “head-dependent” munosabatini aniqlaydi. Mansub so'zlar dependents sifatida ishlaydi, amil esa head.
- **Valentlik nazariyasi** – fe'l va boshqa amillar bilan so'zlar o'rtasidagi bog'liqlikni tavsiflaydi. Mansubotlar fe'l valentligiga binoan aniqlanadi.

Shuningdek, mansubotlar tahlili tilni avtomatik sintaktik tahlil va kompyuter lingvistikasi uchun ham muhimdir. Ibn Hojib tizimi qadimiy bo'lsa-da, zamonaviy tadqiqotlar uchun barqaror nazariy poydevor sifatida xizmat qiladi.

4. Amaliy misollar va tahlil

1. رأيت زيداً – fe'l amil, ism ma'mul.
2. “إن زيداً رجلٌ شاكِرٌ” harfi amil, “زيداً” mansub.
3. سمعتُ محمدًا يقرأ القرآن – fe'l amil “سمعتُ”, ism ma'mul “محمدًا”.
4. أريدُ كتابًا مفيدًا – fe'l amil “أريدُ”, maf'ul “كتابًا”, sifat “مفيدًا”.
5. “لن ينجحَ زيدٌ” – “لن” harfi amil, fe'l “ينجحُ” mansub.
6. “مجتهدًا” – fe'l “كان” amil, hal “زيدٌ مجتهدًا”.
7. “زيداً” mansub. “لعل زيداً ينجحُ في الامتحان” – “لعل” harfi amil.
8. ما'mul (mansub). “سألتُ” amil, “كتاب” ma'mul (mansub). “سألتُ عن كتابٍ مفيدٍ” – fe'l

Tahlil:

- Mansubotlar fe'l, ism va harf amiliga bo'ysunadi.
- Zamonaviy dependensiya va valentlik nazariyasi bu munosabatlarni aniqlashda yordam beradi.
- Nasb holatidagi so'zlar sintaktik struktura va semantik ma'no uchun muhimdir.

5. Xulosa

Ibn Hojibning *al-Kofiya* asaridagi mansubotlar tizimi arab tilining nahviy tuzilishini chuqur tushunish imkonini beradi. Zamonaviy tilshunoslik nuqtai nazaridan:

- Mansubotlar fe'l va harf amiliga bo'ysunadigan sintaktik elementlardir.
- Ularning amaliy qo'llanishi fe'l-ma'mul, ism-hal va harf-mansub munosabatlari orqali ko'rinadi.
- Zamonaviy grammatik tahlil va kompyuter lingvistikasi uchun Ibn Hojibning tizimi nazariy asos sifatida xizmat qilishi mumkin.

Natija: Mansubotlar arab tilining grammatik tizimida markaziy rol o'ynaydi va ularni chuqur o'rganish tilshunoslik tadqiqotlari uchun muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ibn Hojib, *al-Kofiya fi al-Nahw*, Dar al-Kutub al-Ilmiyya, Beirut, 1995.
2. Wright, W., *A Grammar of the Arabic Language*, Cambridge University Press, 2004.
3. Holes, C., *Modern Arabic: Structures, Functions, and Varieties*, Routledge, 2004.
4. Ryding, K. C., *A Reference Grammar of Modern Standard Arabic*, Cambridge University Press, 2005.
5. Versteegh, K., *Arabic Grammar and Linguistic Theory*, Routledge, 1997.
6. Badawi, M., Carter, M., Gully, A., *Modern Written Arabic: A Comprehensive Grammar*, Routledge, 2004.
7. Al-Khalil ibn Ahmad, *Kitab al-Ayn*, Dar al-Fikr, Beirut, 1990.
8. Owens, J., *A Linguistic History of Arabic*, Oxford University Press, 2006.
9. Ali, A. Y., *Arabic Grammar and Syntax*, Islamic Book Trust, Kuala Lumpur, 2008.
10. Holes, C., *Arabic: An Essential Grammar*, Routledge, 2007.

